

[B] **ADEMENDE WAARHEDEN.
OVER “TEMPEL” VAN MUSTAFA STITOU**

“Als ik zo vrij mag zijn: lach eens / in dit spiegeltje?” Met deze regels begint Mustafa Stitou het gedicht ‘Welkom’ in zijn nieuwe bundel *Tempel*, de langverwachte opvolger van het bejubelde *Varkensroze ansichten* (2003). De “ik” die hier aan het woord is, blijkt gelieerd aan een kliniek voor cosmetische chirurgie: “Zie je / je oogopslag is oud, je gezicht hangt / neer, je lach is bedorven, je lijkt / je moeder wel. En verder / al dat vet op je heupen (wij noemen dat zadeltas) en al dat vet / op je dijnen (wij noemen dat / rijbroek) en de rimpels in je / bovenlip (je barcode), hoogste tijd / er iets aan te doen, denk je niet?” Wat volgt, is een opsomming van mogelijke ingrepen (van “inwendige bh” tot “Braziliaanse bilversteviging”) die uitmondt in een ferme claim: “God stierf een halfuur voor Hij / de schepping zou voltooien, / ontgoocheld en opgebrand. Zeg dus maar / dag tegen je haveloze vagina, / wuif je morsige labia maar uit, wij / leveren maatwerk.”

‘Welkom’ laat zich lezen als een persiflage op de taal van de cosmetische industrie en als ironische kritiek op de menselijke drang in te grijpen in de natuur. Het vriendelijke gebod waarmee het gedicht begint, “lach eens / in dit spiegeltje?”, ontstijgt daarbij het niveau van de anekdote: ook de lezer wordt een spiegel voorgehouden, die hem confronteert met de waanzin van de wereld waarin hij leeft. Wat die waanzin betreft, neemt Stitou, evenals in zijn eerdere werk, hoofdzakelijk een registrerende positie in: hij is nooit moralistisch, maar stelt zich eerder op als observator die enkele pijnpunten in onze cultuur (die, zoals Jos Joosten en Thomas Vaessens al eens betoogden, ook de cultuur van *zijn* keuze is) op vaak humoristische wijze blootlegt.

Zoals de titel *Tempel* al doet vermoeden, richt Stitou zich daarbij meer dan in zijn vorige bundels op een religieuze problematiek. Het openingsgedicht boort die laag meteen aan: aan het woord is een ik-figuur die zijn vader begraaft, waarbij hij aantekent: “Hij moet van zijn god met zijn gezicht naar het oosten liggen, / dacht ik, richting Mekka. Gelukkig vraagt hij me niet waar het / oosten is, want ik weet het niet.” De god van de vader is niet die van het lyrische ik, van wie we in *Tempel* wel meer overtuigd seculiere gedachten tegenkomen: “Theologie sloft

Mustafa Stitou, Foto Sander Nieuwenhuys.

achter ‘de natuur’ aan”, heet het in ‘Orchideeën’, en de reeks ‘Van stier tot stier’ (waarin overigens veelvuldig “O Heer” wordt geproclameerd) eindigt met de frase “de goden zijn geruimd”. Het meest precair is echter de religiekritiek in ‘Mekka’: daarin ligt de berg Hira bezaaid met blikjes cola en chipszakken, achtergelaten door de miljoenen pelgrims die de heilige stad bezoeken. Ze dienen als speelgoed voor hordes “mantelbavianen”, allicht Stitous metafoor voor de gemiddelde relitoeerist, en zijn feitelijk even sacraal als de Ka’aba:

de met een zwart kleed bedekte
kubus die de bijnaam draagt
Huis van God
en leeg is vanbinnen,
leeg op het schijnsel
van een paar lampen na.

Voor Stitou is religie – of het nu het christendom, het boeddhisme (“Boeddha likt / zijn iPhone schoon”, lezen we in ‘Beginselen’) of de islam betreft – een kwestie van uiterlijke schijn: de kubus heeft slechts een goddelijke kern in het licht van de lampen die hem omringen. Het is veelzeggend dat het daarbij om een “paar lampen” gaat: in een tijd waarin de goden zijn geruimd, onderstreept die keuze het relictmatige van religieuze bouwwerken als de Ka’aba.

Het thema van de ontheiliging komt in *Tempel* het meest pregnant tot uiting in het leidmotief van de koe. “O plumpe jongedame met quasi- / dromerige ogen en pronte uier”, schrijft Stitou in de ironische hymne ‘Lente’, die is gefocaliseerd vanuit een mug. Dit bloedzuigende insect is zo’n beetje het enige wezen in *Tempel* dat de koe nog verheven eigenschappen lijkt toe te dichten: voor de mens is het dier geen mythisch of goddelijk wezen meer, maar een object in de bio-industrie waarvan de uiers met laserstralen worden afgetast. In de cyclus ‘Soms ontsnapt ons’ maakt Stitou duidelijk welke gevolgen deze vervreemding van de natuur met zich meebrengt. Het zesde gedicht ervan luidt:

Op een zomeravond
raakt in een woonwijk een koe
verzeild. Trekt veel bekijks
wanneer ze door een agent
wordt doodgeschoten, doodbloedt
in het voortuintje van een rijtjeshuis.

De nuchtere registratie van de doodbloedende koe markeert de emotionele afstand die we tot het dier (en, meer symbolisch: tot het eens heilige) hebben ontwikkeld, waarbij de kracht van de strofen schuilt in de koele zakelijkheid van de beschrijving, die (althans bij mij) een sterk affectieve en zelfs geëngageerde reactie oproept. Het kritische potentieel van Stitous poëzie schuilt daarmee in de afwezigheid van enige kritiek, waardoor *Tempel* de lezer voortdurend dwingt zelf een positie in te nemen.

Deze observatie gaat echter niet op voor alle gedichten in de bundel. In het schitterende titelgedicht kiest Stitou zelfs voor een gebiedende toon:

Keer deze tempel de rug niet toe
hier strijken talrijke goden neer
van ademende waarheden is deze tempel vergeven
hier bespreekt het brein het brein
bezingt wonder wonder en tegenwonder
hier wordt de beul bestudeerd en de bij
er staan heelallen op de planken
droefenis stelpende alfabetten
de letters der ketters vliegen klapwiekend op
de rede beent over het water
hier kwijnt de kwelgeest weg
autocraat wordt ontroond kind gekroond
(schedels in de regen schedels in de zon)
hier wordt betekend benevens beneveld
kan men hier sterven leren en leven?
hier stokt het hanige heilige woord
het eindvonnis wordt versnipperd hier
keer deze tempel de rug niet toe

Wie *Tempel* lineair leest, komt het gedicht bijna aan het eind van zijn lectuur tegen. In meerdere opzichten vormt het een contrast met wat Stitou eerder bracht: niet alleen maakt een herhaalde imperatief er de kern van uit en vonkt het taalgebruik op een wijze die aan Lucebert doet denken (“bespreekt het brein het brein”; “betekend benevens beneveld”), maar ook lijkt Stitou zich hier tégen de desacralisering te keren die hij in zijn bundel voortdurend ontwaart. Even sticht hij daarmee verwarring: het lijkt erop dat de dichter, die religie ontmaskert als iets leegs, toch pleit voor de rituelen die een geloofssysteem in stand houden. De aantekeningen bij de bundel maken echter duidelijk dat we het gedicht op een ander niveau moeten lezen: het is geschreven op uitnodiging van de Openbare Bibliotheek, waardoor de tempel als een literair heiligdom geïnterpreteerd kan worden. Hoort Stitou in dat geval bij de “talrijke goden” die in de tempel neerstrijken? Wat mij betreft, is hij aardig op weg: *Tempel* is een bundel om bij neer te knielen – het maakt niet uit in welke richting.

JEROEN DERA

MUSTAFA STITOU, *Tempel*, De Bezige Bij,
Amsterdam, 2013, 64 p.